

Ruotsin opetus kouluissa

Koulun sisällöistä tuntuvat eniten keskustelua herättäneen vieraiden kielten, uskonnon ja äidinkielen opetus. Onko ne oltava kaikille yhteisiä, "pakollisia" aineita ja millainen tulisi opetuksen sisällön olla? Viime aikoina on maassamme eniten ollut valokeilassa ruotsin kielen asema koululaitoksessamme. Asialla on ollut erityisesti Suomalaisuuden liitto ja sen puheenjohtaja prof. Erkki Pihkala. Suomalaisuuden liitto näyttää pitävän liiton tärkeimpänä asiana ruotsin opetuksen tekemistä vapaaehtoiseksi aineeksi. Millaisia perusteluja liiton puheenjohtaja esittää ohjelmalleen? Ne vaihtelevat eri esityksissä, mutta seuraavat perusteet näyttävät useimmiten olevan esillä: 1) Ruotsin kielen taito ei ole tarpeen kaikille. 2) Vapaaehtoisesti ruotsia opiskelisivat siitä kiinnostuneet ja tämä takaisi riittävän ruotsin hallinnan maassamme. 3) Ruotsin valtio ei ole vastavuoroisesti lailla vahvistanut suomen kielelle virallisen kielen asemaa ja kielivähemmistön erikoiskohtelua. 4) Ruotsin kielestä vapautuva opetusaika tarvitaan muiden aineiden opetukseen yhdentyvän Euroopan haasteisiin valmistauduttaessa. Kuinka hyviä nämä perustelut ovat?

Tarve ja sen toteaminen ovat tunnetusti vaikeita asioita. Esimerkiksi psykologit ja filosofit käyvät jatkuvasti keskustelua tarpeista ja niiden olemuksesta ja vaikutuksista. Professori Pihkala tuntuu mieltävän ruotsin kielen tarpeen siten, että maamme pienen ruotsinkielinen vähemmistö sanelisi, että heidän vuokseen kaikkien on opiskeltava ruotsia. Tämä tulkinta on kyseenalainen. Miten ensinnäkään voisi pieni vähemmistö pakottaa suurta eduskunnan enemmistöä vastoin tahtoaan säätämään ruotsin kielen opetuksen kaikille yhteiseksi oppiaineeksi?

Ruotsin kielen opetuksen kriitikot viittaavat usein siihen, että peruskoulua suunniteltiin aluksi yhden vieraan kielen kouluksi ja että vasta hallitusneuvotteluissa ruotsi tuli mukaan kaikille yhteiseksi aineeksi. Tämä leimataan usein poliittiseksi lehmänkaupaksi. Tämä kuvaus asiasta hyväksytään yleisesti ilman asian syvällisempää pohdiskelua. Voi kuitenkin kysyä oliko kyseessä lehmänkauppa vai oliko kyseessä normaali ja asianmukainen eduskunnan tahdonilmaisu.

Peruskoulun suunnittelussa olivat keulilla kansakoulua edustavat henkilöt, joilla näyttää olleen varsin syvälinen epäily lasten ja nuorten oppimismahdollisuuksia kohtaan. Koululaiset voivat oppia vain yhden vieraan kielen, kielten ja matematiikan opetus tulee järjestää tasokursseiksi ja lukioon pääsemiseksi tulee olla vähintään keskikurssin tasoiset opinnot. Kuitenkin tällöin jo yli puolet ikäluokasta oli keskikoulussa jossa opiskeltiin toista kotimaista ja yhtä vierasta kieltä ilman tasokursseja. Ajatus siitä, että opetusmenetelmiä kehittämällä koko ikäluokalle voitaisiin järjestää mielekästä kahden vieraan kielen opiskelua tuntui näistä koulunuudistajista ja kouluväestä mahdottomalta. Tässä ei ole kuitenkaan mitään uutta: kautta koulun historian on aina esitetty, ettei koulutusta voida laajentaa yli tiettyjen henkilöryhmien ja väestön tiettyjen prosenttiosuuksien. Suuri rahvas, tytöt, vammaiset, muut erilaiset vähemmistöt eivät tarvitse koulutusta tai ainakin vain vähän koulutusta eivätkä ne pysty paljoa koulutusta omaksumaankaan. Tällaiset ryhmät on syytä joko vapauttaa kokonaan koulutuksesta tai tehdä monet oppisisällöt heille vapaaehtoisiksi. Aivan yhtä hyvin kuin väittää, että ruotsin kielen opetuksen tekeminen kaikille

yhteiseksi oppinaineeksi oli poliittinen lehmäkauppa, voidaan väittää että eduskunta osoitti konservatiivista kouluväkeä valistuneempaa ja kaukonäköisempää näkemystä koko ikäluokan oppimistarpeista ja -potentiaalista.

Eduskunta tuntuu olleen peruskoulunuudistajia ja nykyistä Suomalaisuuden liittoa laajakatseisempi siinä, ettei ruotsin kielen opetusta kaikille oppilaille rakennettu maamme pienen ruotsinkielisen vähemmistön vuoksi vaan lähinnä pohjoismaisten yhteyksiemme ja omien etujemme vuoksi. Viimeaikaiset tarvetutkimukset ovat kiistatta osoittaneet, että teollisuudessa ja kaupassa on ruotsi englannin ohella eniten tarvittu kieli. Myös saksan, ranskan ja venäjän taitoa tarvitaan nykyistä enemmän mutta ei englannin eikä ruotsin kustannuksella. Meillä opiskeltavat kielet ovat kuin laajenevat kehät. Ruotsilla on käyttöä kotimaassa ja muussa Pohjolassa. Saksa, ranska ja venäjä ovat pääasiassa Manner-Euroopan kontaktiemme välineitä. Englanti on eräänlainen lingua franca, johon voi yrittää turvautua kautta maailman, jos ei löydy muuta yhteistä kieltä. Yhden maailmankielen (englannin?) kunnollinen osaaminen ei ole ruotsin opiskeluun käyettävästä ajasta kiinni, koska aloittamalla 3:nnella luokalla ranskalla, saksalla tai venäjällä voi vapaaehtoisesta alkaa lukea englantia ja saa näin ollen myös englannissa käytännössä A-kielen tasoisen taidon englannissa. Monipuolinen kielenopiskelu valmistaa entistä paremmin myös ruotsin opiskeluun.

Eduskunta on ilmaissut tahtonaan, että se haluaa kaikkien kansalaisten oppivan pohjoismaisessa yhteydenpidossa luonnollisen pohjoismaisen kielen, ruotsin, perusteet. Tämä on vapaa poliittinen valinta, joka on tehty omista lähtökohdistamme. Ei ole mitään perustetta edellyttää, että Ruotsin pitäisi harmonisoida kielilakinsa Suomen kaltaiseksi, kuten Suomalaisuuden liitto edellyttää. Ruotsi ei ole Suomen kielilainsäädäntöä ulkoa määrännyt eikä ole sen säätämisen yhteydessä sitoutunut mihinkään vastavuoroisuuteen. Ruotsin valtio päättää suomen kielen (ja muiden siirtolaisryhmien kotikielten) asemasta omien intressiensä ja poliittisen tahdon mukaisesti, kuten Suomi on tehnyt ruotsin kielen suhteen.

Ei ole myöskään perusteltua edellyttää, että pohjoismaisessa yhteistyössä englantia olisi yhteinen kommunikaatiokieli. Muut osapuolet eivät englantia tarvitse ymmärtämisen edistämiseksi. Lisäksi monilla yhteistyön alueilla englannin kieli ei ole suinkaan ongelmaton, koska englannin kielessä ei ole läheskään aina luontaisia vastineita pohjoismaisia oloja kuvastaville termeille. Ainoa kommunikoinnin helpottaminen, mitä suomenkieliset voivat perustellusti edellyttää, on tulkkien ja kääntäjien käyttäminen tarvittaessa, kuten muissakin kansainvälisissä yhteyksissä tehdään. Suomalaiset eivät voi mitään sille kiroukselle, että kuulumme niin erikoiseen kieliperheeseen ja joudumme siksi käyttämään muita enemmän aikaa ja energiaa kielten opiskeluun. Ehkä kyseessä ei olekaan pelkkä kirous. Kulttuurimme on monessa suhteessa ainutlaatuinen ja ehkä kielellinen eristyneisyytemme auttaa jonkin verran tämän säilymistä. Eivät rajoitukset aina ole esteenä myöskään materiaalisella alueella: Japanilta puuttuvat monet raaka-aineet mutta se on siitä huolimatta teollisuuden ja talouden supervalta.

Epäilemättä ruotsinkielisen taito ja sen opiskelu ei ole tarpeen kaikille, jos määrittelemme tarpeen sellaiseksi asiaksi, jota ilman ei voi mitenkään tulla toimeen. Mutta jos tarve määritellään näin tiukasti, voidaan kysyä tarvitaanko uskonnon

opetusta lainkaan. Tarvitseeko äidinkieltä opettaa sen pidemmälle, että osaa lukea ja kirjoittaa? Kuinka paljon tavallinen kansalainen tarvitsee matematiikkaa, biologiaa, kemiaa, fysiikkaa, maantietoa ja historiaa? Onko liikunnan opetukseen mitään perusteita? Mitä hyötyä on musiikin ja kuvaamataidon opetuksesta? Eikö tarpeellisinta ole kotitalous ja käsitöiden ja ilmaisutaidon opetus? Eiväthän käsityön opettajat tosin nykyään miellä ainettaan pelkästään "käden taidon" opettamiseen tähtääväksi aineeksi, vaan he ovat luonnollisesti oikeassa siinä, että käsiään käyttäessään joutuu käyttämään myös paljon aivojaan. Ei ole mitään tiukkaa rajaa 'teoreettisten' ja 'käytännöllisten' aineiden välillä. Suuren eron tekeminen on 'vanhaa hapatusta' ja osoitus siitä, ettei ymmärrä kovinkaan hyvin, mitä oppiminen ja osaaminen ovat.

Jos ei olla näin vaativia, vaan ajatellaan eri aineiden hyödyllisyyttä, miten hyödyllisyys osoitetaan? Vieraat kielet ovat ainoa aineryhmä, joiden käyttötarvetta perinteellisesti selvitetään. Muut aineet ovat opetusohjelmassa perinteen ansiosta ja siksi että niiden katsotaan kuuluvan yleissivistykseen ja olevan kasvatuksellisesti arvokkaita. Tällaiset perusteet ovat mielekkäitä mutta on vaikeata kiistatta osoittaa niiden oikeutus. Mitä on yleissivistys? Mikä on kasvattavaa?

Edellä on pyritty osoittamaan, että ruotsin kielen opetusta voidaan perustella objektiivisilla tarvetutkimuksilla, mutta että se on pohjimmiltaan eduskunnan poliittisesta tahdosta kiinni, kuten kaikkien muidenkin aineiden opetus. Ruotsi voidaan poistaa yhteisesti opetettavien aineiden joukosta, jos eduskunnan enemmistö niin katsoo hyväksi. Suomalaisuuden liiton kampanjoinnin luonnollisin kohderyhmä olisikin kansanedustajat ja poliittiset puolueet. Eikö rationaaliala toimintaa olisi ponnistella sen hyväksi, että puolueiden vaaliohjelmiin tulisi tavoite ruotsin tekemisestä vapaaehtoiseksi aineeksi? Käyttäessään pääasiallisena väylänään joukkotiedotusvälineitä, liitto - tahtoen tai tahtomattaan - vaikeuttaa ruotsin opettajien lain ja asetusten mukaista virkatyötä ja heikentää oppilaiden opiskelumotivaatiota, heikentää kouluviihtyvyyttä ja näin alentaa ruotsin kielen oppimistuloksia. Joukkotiedotusvälineet taas - tahtoen tai tahtomattaan - ovat mukana samassa oheiskasvattajan roolissa, joka käytännössä suuntautuu tiettyä opettajakuntaa vastaan. Toisaalta joukkotiedotusvälineet massiivisesti tukevat koulujen liikunnanopetusta urheilu-uutisoinnin myötä.

Suomalaisuuden liitto ja samanmieliset ovat vaatineet ruotsin kielen aseman muuttamista vapaaehtoiseksi aineeksi. Tämä on täysin mahdollista, jos eduskunta niin päättää. Eduskunta varmaankin miettii päätöstensä seurausvaikutuksia parhaan käytettävissä olevan tiedon perusteella. Koulutussosiologit kautta maailman ovat tutkineet mm. koulutuksen sosiaalista valikoivuutta ja itsevalikoinnin vaikutuksia. Koululaitos näyttää kaikkialla onnistuvan parhaiten keski- ja ylempien sosiaaliluokkien lasten kouluttamisesta ja tietoisista ponnisteluista huolimatta usein ylläpitävän sosiaaliseen asemaan liittyvää koulutuksellista eriytymistä. Vieraiden kielten opiskelusta meillä ja muualla tiedämme, että kielten opiskelu motivoi ja siinä menestyvät parhaiten ylimpien sosiaaliryhmien kaupunkilaisytyt. Jos kieltenopiskelu on vapaaehtoista, heikommin menestyvät, maaseudulla asuvat ja pojat tavallisimmin jättävät kielet opinto-ohjelmastaan. Meillä on tästä valikoivuudesta kokemuksia omasta tasokurssijärjestelmästäme, varsinkin sen

alkuvaiheesta. Jatko-opiskelun rajoituksia merkitsevän yleiskurssin valitsivat syrjäalueiden oppilaat ja pojat rintamaiden oppilaita ja tyttöjä useammin koulumenestyksestä riippumatta. Jos ruotsin kieli tehtäisiin vapaaehtoiseksi, tämantapainen sosiaalinen valikoivuus olisi enemmän kuin todennäköinen ja paineet etenkin murrosikäistä poikaa kohtaan olisivat hyvin suuret. Tällaisessa tilanteessa eivät mahdolliset tulevat tarpeet ja vanhempien ja opettajien mielipiteet paljoakaan painaisi, etenkin kun joukkotiedotusvälineissä on niin paljon ruotsin kielen taidon tarvetta vähättelevä aineistoa.

Oudolta tuntuu myös ajatus, että ruotsin kieli ja venäjän kieli jotenkin kytkettäisiin alueellisesti, esim. niin, että itärajan tuntumassa keskityttäisiin venäjän kielen opiskeluun. Nykyisenä suuren liikkuvuuden aikana ei yksilö voi tietää, missä hän tulee asumaan ja mitä tekemään. Ei kieltenopetusta voida järkevästi perustaa alueelliseen sijoittumiseen, eikä se voi perustua lapsen tai nuoren kuviteltuun kielitaidon tarpeeseen tai tarpeettomuuteen, vaan kielitaidon ennakoituun tarpeeseen yleensä ja käsitykseen toivottavasta yleisestä kielitaidosta. Meillä opetettavat kielet eivät ole toistensa korvikkeita, vaan täydentävät toisiaan. Ruotsin kielen opetuksen ja opiskelun tarve ei perustu samoille näkökohdille kuin venäjän (ranskan, saksan, espanjan) opetus ja opiskelu.

Vapaaehtoinen ruotsin kielen opiskelu tekisi opetuksen opettajille helpommaksi ja opiskelumotivaatio olisi varmaankin nykyistä keskitasoa korkeampi. Sen sijaan ei tutkimusten mukaan ole kovinkaan aiheellista odottaa, että tämä valikoitu oppilasjoukko oppisi yksilöinä sanottavasti enemmän kuin nykyisin. Elinkeinoelämä joutuisi mukautumaan muuttuneeseen tilanteeseen ja huolehtimaan nykyistä enemmän omilla toimenpiteillään ruotsin kielen alkeistaitojen tarpeen tyydyttämisestä. On kuitenkin perusteetonta olettaa, että ruotsin tekeminen vapaaehtoiseksi riittäisi huolehtimaan riittävästä ruotsin kielen taidosta maassamme, koska ruotsin kielen osaamistaso ei nykyiselläänkään ole riittävä tarvetutkimusten mukaan, vaikka kaikki opiskelevat ruotsia. Nykyisinkin on työelämässä ruotsin kielen taidon kohentamisen tarvetta.

Nykyisessä elinkeinoelämän tilanteessa näyttää perustelulta, että ruotsia ei epätoivottavien valikoitumismekanismien vuoksi tehdä vapaaehtoiseksi tai valinnaiseksi aineeksi. Sen sijaan on välitettävä asiallista, tosiasioihin perustuvaa tietoa ruotsin kielen merkityksestä työelämässä, valtiollisessa ja kansalaistoiminnassa. On syytä myös aktiivisesti edistää oppilaiden suoria kontakteja Pohjoismaihin ja suomenruotsalaiseen väestöön. Ruotsin kielen opetusta tulee kehittää niin, että korostetaan ja palkitaan kommunikoinnista ja sen yrittämisestä ilman että ilmaisun virheettömyydelle asetetaan kohtuuttomia vaatimuksia. Myös arvostelussa tulee palkita taidon edistymisestä, siitä mitä osaa, eikä kiinnittää liikaa huomiota siihen missä on puutteita.

Tarvittaisiin yleensäkin suomalaisten valistamista kieliin liittyvissä asioissa. Ilmeisesti on varsin yleinen käsitys, että valtiossa puhutaan yleensä yhtä kieltä, ja että kaksikieliset maat ovat harvinaisia. Virallisesti kaksikielisiä maita on kohtalaisen vähän, mutta tämä johtuu kielipolitiikasta. Kun maailmassa puhutaan 2000 - 6000 kieltä ja valtioita on vajaa 200, on ilmiselvää, että "yksi valtio - yksi kieli" on täysin virheellinen käsitys. Siihen liittyy eri valtioissa eriasteista painostusta, ja jopa vainoa, kielellisiä ja kulttuurisia

vähemmistöjä kohtaan. Se, miten valtiot kohtelevat kielellisiä ja kulttuurisia vähemmistöjä, on kansallisen sivistyksen tärkeimpiä osoittimia.